

JEREMIÁS ÉVA

Specialis phrasis linguae Persicae*

Ce travail étudie les unités phraséologiques verbo-nominales persanes dont une partie dispose d'une liberté syntaxique inconnue dans le cas de nombreuses langues indo-européennes. Ce phénomène a été décrit dans la grammaire persane de G. B. Podestà publiée en latin en 1691 à Vienne, dans laquelle l'auteur distingue les verbes présents dans ces locutions du groupe des verbes auxiliaires.

A mai perzsa nyelvben az igei szókincs túlnyomó részét nem egyszerű, egyszavas igeik alkotják, hanem több szóból álló igei kifejezések, melyeket hagyományosan „összetett igeiknek” neveznek a nyelvtanok. Régóta ismert azonban, hogy ez utóbbi elnevezés különböző típusú igei kifejezésekre vonatkozik. Szoros értelemben vett „összetett igeiknek” az igei paradigma többszavas igealakjai nevezhetők, melyek a *verbum finitum* egyszavas, komplex morfológiai szerkezetű alakjaival szemben a különböző igei kategóriák (pl. igeidő, -mód, -aspektus, -nem) kifejezésére ún. segédigéket (pl. a létige teljes és enklitikus alakjait) használják.¹

Amikor a fenti igealakokat „összetettnek” nevezzük, valójában szemléletünk rokon (de nem azonos) a hagyományos perzsa szótárírók felfogásával. Ugyanis az 'összetétel' (*tarkib*) vagy 'összetett' (*morakkab*) kifejezés az arab-perzsa grammatikai hagyományban és a mai használatban nincs definiálva, „üres”.

* A tanulmány az OTKA 72575 sz. kutatás keretében készült.

¹ A perzsa ige paradigmájában ilyen analitikus, azaz több szóból álló igealak a perfektum (*rafte-am* 'elmentem') a főige múlt idejű igenevéből és a létige enklitikus formájából összetéve, vagy a régmúlt kifejezése (*rafte budam* 'már (előtte, korábban) elmentem') a múlt idejű igenév és a létige múlt idejű ragozott alakjából. Sajátos „összetett igealakokkal” fejezi ki a perzsa a jövő időt a *khâstan / khâh-* 'akar, szándékozik' segédige ragozott alakjával és a főige ún. rövid infinitívuszával (*khâham rafti* 'menni fogok'), valamint a mai informális változatban az ún. progresszív szemléletet kifejező igealak a *dâstan* 'bírní' segédigével (*dâram mi-ravam* '(éppen most) megyek'), melyben mind a segédige, mind a főige ragozódik. Az utóbbi igealak használata azonban mind szemantikailag (ún. statikus jelentésű igeik nem alkothatnak ilyen igealakot), mind morfológiailag – és mint láttuk, stilisztikailag is – erősen korlátozott; például csak állító formájukban fordulnak elő.

A nyelvléírás különböző szintjeinek megfelelően vonatkozhat egyszerű (oszthatatlan) morfológiai szerkezetű szóra, mely fonémákból/hangokból/betűkből van „összetéve”, de jelölhet komplex morfológiai szerkezetű szót (tő + rag, tő + képző stb.), két vagy több szóból álló komplex kifejezést, frázist, illetve egyszerű vagy összetett mondatot. Emellett ezek a megjelölések egyéb tudományok leírásaiban is szerepelnek (pl. prozódia és rímtan, retorikus alakzatok, logika vagy matematika stb.) mint quasi-terminusok, azaz definiálatlan, külső alaktani megjelölések, melyek különböző típusú jelenségek egyszerű vagy összetett voltára utalnak. Ez a felfogás valójában nem tűnt el, áthatja a legújabb perzsa nyelvű nyelvészeti irodalmat is, mely így elfedi az ún. összetett igék halmazában meglévő lényeges különbségeket.²

Tágabb értelemben az egyszerű igékkel szemben „összetett igéknek” nevezik a perzsában azokat az igei kifejezéseket, melyek igekötők (igei prefixumok) segítségével képeznek új igéket.³ Az igei szókincs bővítésének ez az eljárása a perzsa régi nyelvtörténeti korszakaiban, valamint több régi indoeurópai nyelvben is jól ismert volt. Közelebbről megvizsgálva azonban kitűnik, hogy ezek az ún. prefixumos, igekötős igék is heterogén csoportot alkotnak. Ide sorolják sokszor a *bâlâ raftan* ’felmenni’ típusú kifejezéseket, helyhatározó (*bâlâ* ’fel(felé)’) és ige (*raftan* ’menni’) transzparens kapcsolatát, melyben kifejezés és jelentés megfelel egymásnak, és a két tag viszonya egyszerű szintaktikai.⁴ Ennek a halmaznak nagyobbik része azonban valódi

² Erre a legjobb példa Ahmadi Givi 2001-ben megjelent közel kétezer oldalas opusa a perzsa ige történeti nyelvtanáról, mely egyébként igen hasznos kézikönyv, az elmúlt ezer év ige-használatának hatalmas példatára.

³ Telegdi Zsigmond munkásságának egy jelentős fejezete foglalkozik az igei perifrázisok vizsgálatával. Ezek összegzése található meg az akadémiai doktori cím elnyeréséhez benyújtott magyar nyelvű téziseiben (1979, kézirat), melyet megjelentettem összes munkáinak második kötetében (Telegdi, 2006). Az itt szereplő példák egy része innen származik, részben eltérő magyarázattal. Ugyanis az azóta megjelent hatalmas mennyiségű kitérő iráni szótári irodalom ma mélyebb betekintést enged az itt tárgyalt igei perifrázisok természetébe. Ezek az adatok részben megerősítik, részben kiegészítik a korábbiakat, részben új elemzéseket indukálnak.

⁴ Ez volt Telegdi Zsigmond álláspontja. Az újabb szótári szakirodalom azonban azt mutatja, hogy a *bâlâ* és a hozzá hasonló helyhatározók is megjelenhetnek olyan „összetett igei” kifejezésekben, melyekben eredeti jelentésük elhomályosul, és új, átvitt értelmű jelentéseket vehetnek fel, pl. *bâlâ gereftan* ’fel + venni’ → ’(előre)haladni, boldogulni, gyarapodni’ (Áryánpur, 2009, I: 284; Sadri Afšâr, 2009, I: 440; Haim, 1985, I: 215).

igekötővel alkotott kapcsolat. Ezek az igekötők valaha szintén adverbiumok voltak, de jelentésük mára elhomályosult.⁵ Ez a csoport is sajátosnak tekinthető abban a tekintetben, hogy igekötő és ige, vagy határozó és ige elválhat, közjük ékelődhetnek az igének (a modern nyelvben) el nem váló igei előtagjai (préverbiumai), vagy a paradigma egyes segédigéi meghatározott szabályok szerint.⁶

Az „összetett igének” nevezett heterogén halmaz legnépesebb csoportját azonban azok az állandósult igei szókapcsolatok képviselik, melyekben az első tag névszó (főnév vagy melléknév) és a második egy ige, melyet egy szűkebb, de nem zárt halmazból választhat a beszélő, hogy azzal a névszóból igei kifejezést hozzon létre.⁷ Ez az eljárás azt sugallja, hogy ezek az igei kifejezések a denominális igeképzéssel rokoníthatók. Ez a felfogás indokolt, amennyiben ige és névszó e sajátos kapcsolatának, mint egésznek, a jelentése a névszói előtag kibontásával valósul meg. Az ún. lexikális segédigékkel létrehozott igei szókapcsolatoknak ez a típusa, általánosságban, jól ismert a németben (Funktionsverb) vagy a franciában is.⁸ Lényeges különbséget találunk azonban szintaktikai viselkedésükben: az előbbi nyelvekben az állandósult igei kifejezés

⁵ Ismert igekötős ige a *bar-âmadan*. Jelentése a klasszikus nyelvben 'felmenni', mely megfelel a szóösszetétel jelentés-szerkezetének (*bar* 'fel' + *âmadan* 'menni'). A mai nyelvben, bár egy modern szótár idézi ezt a jelentést mint régi *adabi* ('irodalmi') alakot (Sadri Afšâr, 2009, I: 477), jelentése új, mely a szerkezet tagolatlan egészére vonatkozik 'megkel (a tészta)', 'kiválik, 'kitűnik' értelemben.

⁶ Jelen tanulmányban igei előtagnak vagy préverbiumnak nevezem a perzsa igeragozás azon elemeit (*mi-*, *be-*, *na-*, *ma-*), melyek az ige elé rögzítve, egyes igei kategóriák (mód, aspektus, tagadás, tiltás) kifejezésére szolgálnak, pl. *mi-rav-am* 'megyek' (*mi-* igei előtag, a kijelentő mód jele + *rav-* a *raftan* 'menni' ige jelen idejű töve + személyrag, 1. sorozat, egyessz., 1. szem.). Ezek az elemek már a középperzsa korban igekötők, illetve adverbiumok voltak, használatuk azonban az újperzsa elmúlt ezer éves történetében mélyreható változáson ment keresztül. Ennek eredményeként klasszikus és modern perzsa lényegesen különbözik: ugyanazok az igei előtagok az ige rendszerében más pozíciókban jelennek meg. Mivel formailag azonosak maradtak, ez kelti azt az általános benyomást, hogy az újperzsa, a *fârsi*, az elmúlt ezer évben nem változott.

⁷ Telegdi idézett munkájában (2006) használja az „igei szólás” terminust. Köszönöm Keszler Borbálának, hogy felhívta a figyelmemet arra, hogy az „igei szólás”, illetve a „szólások” kifejezés a magyar nyelvészeti szakirodalomban más jelentésben használatos. Ld. ehhez Bárdosi Vilmos számos kiadványát (pl. 2005, 2009), valamint Szathmári István kézikönyvét (2004: 221–222).

⁸ Ld. Telegdi 2006, II: 351–352.

névszói része az ige tényleges vonzatának tekinthető, míg a perzsában kevés kivételtől eltekintve az ige és névszó kapcsolata szorosabb, az igeinek nem vonzata a névszó, az állandósult igei kifejezés mint egész rendelkezhet tárgyi bővítéssel.⁹ Azt mondhatjuk, hogy ezek az igei kifejezések, eredetileg alkalmi szintaktikai frázisok, állandósult lexikalizált szókapcsolatokká váltak, azaz a szótárban jelennek meg. Ez az eljárás minden bizonnyal régi, megtaláljuk már a legrégebbi újperzsa szövegekben is, perzsa eredetű névszói taggal, sőt, igazi szóösszetétel formájában is, Firdauszinál az ezredforduló táján.¹⁰ Valójában azonban ez az azóta élő eljárás az arab szavaknak a perzsába való tömeges beáramlásának útjává vált, és ez a típusú igei szókapcsolat a régi, egyszavas igeiket egyre jobban kiszorította a használatból, sok esetben egy igei jelentés egyetlen kifejezési lehetőségét nyújtva.¹¹ Mint a 11. jegyzetben idézett példák mutatják – és számukat sokszorosára szaporíthatnánk –, ez a típusú igei kifejezés sem képez homogén csoportot. A részletek helyett azonban itt egyetlen lényeges tulajdonságukat emelem ki: ezek az igei szókapcsolatok, bár megszilárdult lexikális kifejezéseknek tűnnek, valójában könnyen feltörhetőek, és szabadon szerkeszthetőek ismét alkalmi frázisként. Ez a szabadság azonban korántsem korlátlan: az első, névszói tagja jelzővel vagy egy egész beékelt jelzői mellékmondatral bővíthet, aktualizálható (mutató vagy visszaható névmással, az *-i* morfémával stb.), azaz a főnév mint osztály egy bizonyos elemére utalhat.¹²

⁹ Pl. *dust* 'barát(i)' + *dāstan* 'bími' állandósult szókapcsolatban *dust dāstan* ('szeretni' vkit/vmit) tárgyi vonzattal jár, a nyelv a névszói előtagot nem kezeli tárgyként. A mai nyelv szótárának példája: *in gol-râ kheyli dust dāram* 'Ezt a rózsát (*in gol-râ* = PRO + NOM_{tárgy}) nagyon szeretem.' (Sadri Afšâr, 2009, II: 1335). A legnagyobb értelmező szótár az igei perifrázis és tárgyi vonzatának számos példáját idézi a korai klasszikus kortól kezdve (Dehkhodâ, 1998, VIII: 11240).

¹⁰ Ld. *dōstdâr* 'befreundet, Freund' (Wolff, 1965: 403).

¹¹ Pl. *so 'âl* 'kérdés' + *kardan* 'csinálni' → 'kérdezni vkit/vmit' (a régi perzsa egyszavas *poršidan* 'kérdezni' mellett, ill. újabban helyette), *javâb* 'válasz' + *dâdan* 'adni' → 'válaszolni' (nincs egyszavas kifejezése), *harf* 'szó, partikula, beszéd, betű,' + *zadan* 'ütni' → 'beszélni'.

¹² A fenti esetekre Telegdi számos példát idéz: *khod-e so 'âl-i ke az man kard* 'éppen az a kérdés (*khod-e so 'âl-i* = PRON + EZAFE_e + NOM + AKTUAL_i), melyet nekem feltett (*kard* 'csinált')' mutatja a *so 'âl kardan* 'kérdezni' szabad, alkalmi szerkezetként való használatát. A következő példa szintén ennek a kifejezésnek az *-i* morfémával való aktualizálását, feltörését mutatja: *tâ az u so 'âl-i nemi-kardand, javâb-i nemi-dâd* 'amíg nem kérdezték tőle, nem válaszolt'.

A fentiek tanulsága röviden az, hogy a fenti típusú igei kifejezések alkotása a perzsa történetének elmúlt ezer évében már régen meglévő eljárás volt, de tömeges elterjedését az iszlám kor után beáramló arab névszók igei kifejezésekbe való inkorporálása hozta létre, ez lett az igei szókincs gyarapításának legfőbb eszköze. Utaltam rá, hogy hasonló igei kifejezések alkotása nem egyedül a perzsa sajátja, ugyan részben eltérő szintaktikai sajátosságokkal, de megtalálhatók modern indoeurópai nyelvekben is. A következőkben azt szeretném bemutatni, miképpen kezelte ezeket a sajátos perzsa igei kifejezéseket a perzsa egyik első, latin nyelven készült grammatikája.

A szerző, a Garda-tó melléki Fasanoból származó Giovanni Baptista Podestà (1625-1698) a bécsi udvar hivatalos tolmácsa, és ahogy őt neveztem, általános nyelvésze volt (Jeremiás, 2012). Kitűnő jártassággal rendelkezett mindhárom keleti nyelvben: az arabban, perzsában és törökben is, terjedelmes latin nyelvű grammatikákban írva le ezeket a nyelveket.¹³ A 17. században megjelent mintegy 800 oldalas munkája, a század kezdeti sovány első perzsa latin nyelvű nyelvtanai után, igen behatóan, sok esetben máig sem tárgyalt részletességgel ír a perzsáról (Jeremiás, 1995). Grammatikáinak nyelve latin, elemzéseinek keretét a latinul megfogalmazott kategóriák nyújtják. Nem szabad azonban, hogy ez megtévesszen bennünket: a 17. században ez volt a nyelvek leírásának szokásos kerete, még akkor is, ha már a század eleje óta kezdtek megjelenni nemzeti grammatikák a leírás tárgyául szolgáló nemzeti nyelveken. Podestà azonban tanulságos példa arra nézve, hogy a latin kategória-rendszer – értő kezében – nem megfellebbezhetetlen, merev formalizmus, inkább az elemzés kiindulásául szolgáló absztrakt entitások sora, melyeket a vizsgálat alá vont nyelv igazol vagy cáfol. Így beszél Podestà több helyen is a *paritas*, illetve

¹³ A három kötetből álló sorozat első tagja arab nyelvtana, mely évszám nélkül jelent meg (1687?, [38], 797, [5]), a második kötet a perzsa nyelvtan (1691, [188] 787, 4) míg a harmadik a török nyelvtan (1703, [24], 1338, [42]). Ez utóbbi adatai a *Germanico-Turcica* kiadványból származnak (Kreiser, 1987: 151).

disparitas kérdéseiről,¹⁴ a latinnal való összehasonlításban a *constructionis canon*, illetve a *modus loquendi* sajátos perzsa eseteit tárgyalva.¹⁵

Minden bizonnyal ilyen, a latinhoz képest sajátos perzsa szerkezetnek tekinti az ún. „összetett igék” kérdését. Tárgyalása, a latin mintáknak megfelelően az alaktani részben található, az ige (*verbum*) kategóriái közül a *figura* leírásánál.¹⁶ Az igének ez az accidentális sajátosága hagyományosan kétféle lehet: egyszerű (*simplex*) és összetett (*composita*). Már így szerepel egy korábbi, John Greaves oxfordi matematika professzor által Londonban kiadott (1649) és Podestà által is hivatkozott rövid kis latin nyelvű grammatikában is. Így vezeti be: „*Compositum, quod ex verbo simplici et substantivo, aut adjectivo, aut praepositione, aut alia orationis parte, efformatur.*” (Greaves, 1649: 40). Azaz: „összetett igének” tekinti azokat az igei frázisokat, melyek egyszerű igéből, főnévből, melléknévből, elöljáró szóból vagy más mondatrészből állnak. A Greaves által idézett példákban világos, hogy itt névszói előtaggal képzett igékről van szó. Először felsorolja az ezekben a kapcsolatokban leggyakrabban megjelenő igéket, majd néhány példát az ezekkel képzett igei kifejezésekből.¹⁷

¹⁴ „Alvari Methodum ut intentioni meae aptissimam, ... in quantum fieri potuit sum secutus; paritatem et disparitatem, combinationis ope inquisivi.” (Podestà, 1691: 161) Az itt, majd később idézett szerzők Emmanuel Alvarez (1526–1582), valamint Cipriano Soarez (1523–1593) jezsuita tudósok retorikával és grammatikával foglalkozó szerzők, akiknek munkái a 16. század közepétől egészen a 19. századig a latin-tanítás kézikönyvei voltak (ld. Jeremiás, 2012: 127, 16. lábjegyzet). Ezek szolgálták Podestà *Syntaxis de octo partium orationum* fejezetének mintájául is.

¹⁵ „Cum regulae illae, quas Cyprianus Soarius S. I. de arte Rhetorica ex Aristotele, Cicerone et Quintiliano depromsit, non solum Latinitati verum et aliis linguis sint convenientes, modo suo, suaque cum proportione pariter ... ad Persimum transferri potest ... Hoc tamen non obstante, cum quaedam sint in Persismo, quae ab hac universali regula Soarii recedunt, ea sigillatim huc adnotanda duxi.” (508–509. o.)

¹⁶ Művét, a kor szokása szerint rövid betűtan, azaz *Orthographia* (1–3. o.) vezeti be, majd az első rész a szófajok (4–160. o.), a második rész a *Syntaxis* tárgyalását tartalmazza, az előzőeknél jóval terjedelmesebben (161–523. o.).

¹⁷ Az itt következő perzsa példákat latin betűs, a modern perzsa kiejtését követő átírásban adom meg szögletes zárójelben, ugyanis az eredeti szövegben, Greavesnál és Podestánál is, a perzsa szavak arab-perzsa írással szerepelnek. A leggyakrabban használt igék: [*kardan*] ’csinálni’, [*dāstan*] ’tartani, bírni’, [*sākhtan*] ’csinálni, véghezvinni’, [*bordan*] ’vinni’, [*khordan*] ’enni’, [*āvardan*] ’hozni’, [*zadan*] ’ütni’. Ezután néhány, ezekkel az igékkel alkotott kifejezést is idéz: [*bār kardan*] *onerare*, q. d. *onus facere* ’megterhelni’, [*jang kardan*] *bellum gerere* ’háborút viselni’ (szó szerint ’h.-t csinálni’), [*dust dāstan*] *amare* ’szeretni’ (szó szerint ’barátot/barátként bírni’), [*bāng zadan*] *clamare* ’kiáltani’ (szó szerint ’kiáltást ütni’), etc.

Ennél sokkal részletesebben tárgyalja ezt a kérdést Podestà. A *verbum*-ról szóló fejezet elején szinte szó szerint megismétli a *figura* leírásánál az „összetett ige” jellemzőinek Greaves-nél található leírását, de hozzáteszi, hogy „ut et in latinitate contingere solet”, azaz ’miként a latinban is található’ (Podestà, 1691: 81–82). Hogy mit ért ezen, a példákból derül ki. Három típust sorol fel: az első a névszói előtaggal képzett igék csoportja, melyben, Greavestől eltérően, már megjelennek ennek a típusnak leggyakoribb példái, az arab névszóval képzett igék, pl. [*e’teqâd bordan*] *credere, fidem portare* ’hinni, hit(el)t adni’. A második csoportba a praepositio-val (valójában igekötővel) képzett igéket sorolja, pl. [*dar*] ’-ba(n), be(n)’, [*bar*] ’fel(felé), rajta’, [*bâz*] ’vissza, ismét’, és próbálja a megfelelő latin fordítást számukra megtalálni, pl. [*dar âmadan*] *ingredi* ’bejönni’, [*bar âmadan*] *ascendere* ’feljönni’, [*bâz dâştan*] *retrahere, cohibere, impedire, quasi retro habere* ’visszatartani’, ’akadályozni’.

Valójában Podestà azt vizsgálja, milyen kapcsolat lehet az előtag és az ige között, a kifejezés jelentése részeinek jelentéseiből áll-e össze. Ezt sok esetben nehéz megállapítani, így a jelentés szempontjából legalább háromféle viszonyt ír le: az egyikben az ige elé helyezett „praepositio” a jelentésnek nagyobb nyomatókat ad, máshol csupán díszítő vagy kiemelő funkciója van, illetve más latin praepositio-nak felel meg, míg olykor használata egyszerűen pleonasztikus.¹⁸

Az „összetett igék” jelentés-szerkezetét, benne az ún. „segédigék” természetét egy külön fejezetben boncolgatja, melynek címe *De verbis auxiliaribus*:

„Az előző fejezetben szó esett azokról az összetett igékről, melyek az egyszerű igéhez főnév vagy melléknév hozzáadásával jönnek létre, mely hozzáátétel révén áll csak elő a valós és tényleges jelentés. Ezeket a látszat szerint segédigéknek kellene hívnunk; minthogy ezek a típusú összetételek a nyelv egy sajátos frázisát képviselik, tárgyalásuk nem ide tartozik. Segédigéknek ugyanis azokat az igéket tekintjük, melyek az igék valós és tényleges jelentéséhez nem járulnak hozzá, azok csak a ragozás segédeszközeként, az [ige]idők bizonyos minőségének kifejezésére szolgálnak. Például a [*bâr kardan*] ’(meg)terhelni’ kifejezésben a [*kardan*] nem ad valós és tényleges jelentést, mert jelentése csak ’csinálni’ és nem ’(meg)terhelni’. Ha azonban hozzáadjuk a [*bâr*] főnevet, melynek jelentése ’teher’, ebből áll elő a

¹⁸ „Praepositiones quae verbis praepositae, verbo vim majorem significandi tribuunt: [*dar*] *in*, [*bar*] *supra*, [*bâz*] *rursus, retro*, seu latinorum *re*... Saepe ornatus aut emphasis gratia praepositur ut ... [*dar yâftan*] *invenire, intelligere, mente consequi*. ... Nonnunquam vim aliarum praepositionum latinarum habet, ut: ... [*bar gozidan*] *eligere*. ... Particulae praecise pleonasticae sunt ... [*sar âmadan*] *advenire*...”. (82-83. o.)

valós és tényleges jelentés: '(meg)terhelni'. ... és további hasonló példák. Ezek tehát csak sajátos módon hívhatók segédigéknek, még inkább a jelentéshez hozzájáruló elemeknek, mivel részt vesznek a jelentés megalkotásában. Az alább tárgyalandó segédigék azonban nem járulnak hozzá a tényleges jelentéshez, hanem bizonyos igeidők ragozásának kifejezését segítik."¹⁹

Podestà számára világos a névszói elemmel összekapcsolt igei kifejezések sajátos, a tényleges segédigékkel képzett „összetett igéktől” eltérő jellege. Ez utóbbihoz sorolja, mint a fejezet folytatása mutatja, a létige különböző sorozatait, egyéb segédigékkel együtt (pl. *hastan, budan, šodan*) képzett összetett igealakjait, valamint a létige kopulaként funkcionáló, névszói taggal összetett példáit (pl. [*pâk ast*] *purus est*). Podestà felfigyel ezeknek az igei kifejezéseknek összetett, sajátos voltára (*specialis phrasis*), bár nem állíthatjuk, hogy minden részletre kiterjed leírása, vagy minden esetben korrekten fogalmaz. Mégis, a latin kategóriák nyújtotta lehetőségeket messze meghaladóan próbálja ezeket az állandósult igei szókapcsolatokat elemezni, típusokba sorolni és rámutatni a névszói elem sajátos, a jelentésszerkezet konstituenseként (*ad constitutionem significati adjuvant*) betöltött szerepére. Mindezt mintegy keretbe foglalja azon általános törekvése, hogy a nyelv megszerkesztésének általános szabályait megfogalmazza. Így kap munkájában a szokásos praktikus nyelvreírásoknál sokkal általánosabb és mélyebb értelmet a *regula generalis* vagy *univeralis* terminus, még ha annak hatóköre, azaz az érvényessége alá bevont nyelvi jelenségek típusa és terjedelme változó is. Ezek hozzásegítettek a nyelv általános, más nyelvekkel közös jellegzetességeinek megfogalmazásához, ugyanakkor a latin kategóriák szűkösége, merevsége esetenként az eltérő sajátosságok feltárásához vezetett a 17. század végén.

¹⁹ „In capite primo hujus Tractatus dictum est, de compositis illis verbis, quae fiunt, dum simplici verbo, substantivum aut adjectivum adjicitur, ex qua adjectione demum genuinum et verum significatum promanat, et haec suo modo verba auxiliaria appellanda viderentur, sed quia ejusmodi composita ad quandam specialem phrasem linguae pertinent, hujus loci esse non possunt; per verba auxiliaria igitur intelligimus ea verba, quae verbis genuinum et verum significatum non tribuunt, sed in auxilium inflexionis et ad exprimendam certam temporum qualitatem concurrunt: sic v.g. [*bâr kardan*] *onerare*, [*kardan*] not dat genuinum et verum significatum, quia tantum *facere* significat, et non *onerare*, sed si illi substantivum [*bâr*] adjicitur quod *onus* significat, promanat inde genuinum et verum significatum *onerare* ... et haec, hoc modo auxiliaria, seu potius verbale significatum suggerentia, vocari possunt, quia ad constitutionem significati adjuvant. Auxiliaria autem de quibus hic agere intendimus, non ad vim proprii significati, sed ad certorum temporum inflexionem et expressionem auxiliantur.” (86–87. o.)

Bibliográfia

- AHMADI GIVI, Hasan, 1380/2001, *Dastur-e târikhi-ye fe'l*, 2. köt., Tehrân, Našr-e Qatre.
- ARYANPUR KASANI, Manucehr, 1388/2009, *The Aryanpur Progressive Persian-English Dictionary*, 2 köt., Computer World Co.
- BÁRDOSI, Vilmos, 2009, *Magyar szólások, közmondások értelmező és fogalomköri szótára*, A magyar nyelv kézikönyvei XVI, Budapest, Tinta Kiadó.
- BÁRDOSI, Vilmos, KISS, Gábor, 2005, *Szólások. 5000 magyar állandósult szókapcsolat betűrendes értelmező dióhéjszótára*, Budapest, Tinta Kiadó.
- DEHKHODĀ, 'Alī Akbar, 1377/1998, *Loghatnâme*, 2. jav.kiad., Tehrân, Mo'assese-ye Loghatnâme.
- GREAVES, John, 1649, *Elementa linguae Persicae*, London, J. Flesher.
- HAĪM, S., 1985, *New Persian-English Dictionary*, 2 köt., Tehrân, Farhang-e Mo'âser.
- JEREMIÁS, Éva M., 1995, „The knowledge of Persian and a scholarly approach to the language: a Persian Grammar by J. B. Podesta, 1691”, in *Acta Orientalia* 48, Wien, 71–86. o.
- JEREMIÁS, Éva M., 2012, „Giovanni Battista Podestà (1625–1698) udvari tolmács és általános nyelvész”, in *A szótól a szövegig* (szerk. Bárdosi V.), Budapest, Tinta Kiadó, 121–128. o.
- KREISER, Klaus (szerk.), 1987, *Germano-Turcica. Zur Geschichte des Türkisch-Lernens in den deutschsprachigen Ländern*, Ausstellung des Lehrstuhls für Türkische Sprache, Geschichte und Kultur der Universität Bamberg in Zusammenarbeit mit der Universitätsbibliothek Bamberg, Bamberg, Kurt Urlaub.
- PODESTA, Giovanni B., 1691, *Cursus grammaticalis linguarum orientalium. Scilicet Arabicae, Persicae et Turcicae. Pars secunda Persismus et Arabismo-Persismus*, Wien, Leopold Voigt.
- SADRI AFŠĀR, Gholâmhoseyn, 1388/2009, *Farhangnâme-ye fârsi*. 3 köt., Tehrân, Farhang-e Mo'âser.
- SZATHMÁRI, István, 2004, *Stilisztikai lexikon*, Budapest, Tinta Kiadó.
- TELEGDI, Zsigmond, 2006, „Az igei szókincs organikus összetételének átalakulása a perzsa történetének folyamán”, in *Opera omnia* (szerk. Jeremiás Éva M.), Piliscsaba – Budapest, Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete – Akadémiai Kiadó, II, 350–366. o.
- WOLFF, Fritz, 1965, *Glossar zu Firdosis Schahname*, (repr.) Hildesheim, Olms.

JEREMIÁS ÉVA

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

E-mail: jeremias.eva@btk.elte.hu